

PRVA MONOGRAFIJA O BOŠNJACIMA U TURSKOJ

Amir Hodžić i Mirsad Kalajdžić *Bošnjaci u Turskoj*
IC El-Kalem, Sarajevo, 2014. godina

... Dok smo se kretali nekim od ovih mahala, nismo imali osjećaj da se nalazimo u Turskoj. Ulice, dućani, govor ljudi, njihov fizički izgled, stvaraju osjećaj da ste u nekoj mahali u Bosni ili Sandžaku. Ne osjećate se strancem. Na ulici se čuje bosanski jezik. Na restoranima i dućanima natpisi bošnjačka pita, bošnjački ćevapi, u izlozima i panoima slike Dina Merlina, Halida Bešlića, Hanke Paldum... U Bayrampaši postoji sportsko društvo, a u okviru njega nogometni klub, koji nosi naziv «Yildirim Bosna». U njemu igraju uglavnom Bošnjaci. (str. 115.)

(Zapis autora A. H. i M. K.,
6. Istanbul – U Bayrampaši;
str. 115)

Pristup problemu

Pred nama je jedno dragocjeno djelo koje su Bošnjaci čekali više od jednog stoljeća. Naslov je kratak: *Bošnjaci u Turskoj*, a autori

publicisti Amir Hodžić (1950) i Mirsad Kalajdžić (1967), koji zaslužuju posebnu pohvalu za istraživački i pregalački rad, koji su svojim spisateljskim činom otgrli od zaborava najveću bošnjačku populaciju u svijetu, tj. onu koja se u posljednjih 130 i više godina permanentno iseljavala iz Bosne i Hercegovine, Sandžaka, Crne Gore, Hrvatske, Srbije, Vojvodine, Kosova, Makedonije i drugih destinacija i enklava Balkana. To je prilika da mnogi čitatelji saznaju malo više o svojim rođacima i prijateljima, koji su se tokom brojnih pogroma i progona prisilno iselili u Tursku, počev od Istanbula do krajnjih destinacija Anadolije.

Kada se spomene fenomen Bošnjaka u emigraciji, odmah se pomisli na one muhadžere, koji su se odselili u zapadne zemlje, zapadnu Evropu, gdje su pečat

poseban dali akademik dr. **Smail Balić** i političar i publicist **Adilbeg Zulfikarpašić** i drugi. Sredinom 60-ih godina prošlog stoljeća emigrirala je jedna grupa bošnjačkih intelektualaca u Švedsku, među kojima se posebno istekao mr. **Izet Oljević** (porijeklom iz Plava), koji je održavao prisne veze s intelektualcima iz Bosne i Sandžaka. Zatim, Bošnjaci su u emigraciji u skandinavskim zemljama, gdje postoji Udruženje pisaca iz Sandžaka (na čelu sa Ragipom Sijarićem, mr. Naserom Bakićem, Hasanom Šabovićem, Iljom Sijarićem, Refikom Ličinom i drugim), zatim u Americi, Kanadi, Australiji, Novom Zelandu i drugim zemljama. Svakako, najbrojniju skupinu Bošnjaka čini populacija Bošnjaka u Turskoj, koja zahvata broj Bošnjaka koji danas zajedno imaju Srbija, Bosna i Hercegovina i Crna Gora. Kada se ove cifre statistički saberu, onda se mora drukčije razmišljati o rekonstrukciji historije na Balkanu od **Berlinskog kongresa** (1878), a posebno od krvavih balkanskih ratova, te Prvog i Drugog svjetskog rata, zatim, od Moljevićeva i Čubrilovićevega programa Srpskog kluba o uništavanju i potjerivanju Bošnjaka i Albanaca s Balkana, kao genocida nad bošnjačkim narodom od strane Draže Mihailovića, Pavla Đurišića i drugih

zločinaca, pa sve do Rankovićeve i Miloševićevskog policijsko-diktatorskog režima. Međutim, kad konkretno razmišljamo o fenomenu Bošnjaka u Turskoj, koje smo imali u posljednje tri decenije, svakako, odmah se pomisli na takve ličnosti kao što su: Šarik Tara, dr Šakir Ersoj, spisateljica Razija Ersoj i nadasve, pisac Hako Nurković (1943. iz Delimeđa, koji živi i stvara u Istanbulu), starina Osman Đoka, epski pjesnik i guslar iz Točilova (živi u Istanbulu), zatim, Mahija Čilerdžić, istaknuta privrednica u Turskoj, vlasnica firme „Tigar“, te braća Martinovići iz Akova, vlasnici lanca hotela u Turskoj, te glasoviti političar i humanist Refik Akova Sijarić. Nažalost, izuzev **Šarika Tare**, ove značajne ličnosti se u knjizi koja je pred nama i ne spominju. Međutim, treba shvatiti realnost da se ta izuzetno raštrkana populacija Bošnjaka u Turskoj ne može lahko istražiti. Zacijelo, potrebno je za svaki veći grad po jedna upućena istraživačka ekipa da ispituje na terenu, jer ne postoji zvanična statistika o detaljnijim podacima o Bošnjacima u Turskoj. Zato je potrebno da mnogi bošnjački listovi otvore nove feljtone i rubrike na ovu temu. No, to neće umanjiti vrijednosti ovog djela, kao što sam i autorima prilikom našeg susreta rekao. To može biti izazov za sve bogatije i obuhvatnije

za drugo izdanje. Da krenemo redom:

Od početka mog spisateljskog rada, od 70-ih godina prošlog stoljeća, intenzivno sam radio na rasvjetljavanju iseljavanja i muhadžirluka Bošnjaka iz zavičaja Plava i Gusinja, kao i čitave regije Sandžaka i šire. Više historičara i publicista ostavili su značajne radove o iseljavanju Bošnjaka iz Crne Gore (dr. Ejup Mušović i drugi), istraživači poput dr. Mehmedalije Bojića, dr. Safeta Bandžovića, Hakije Avdića, mr. Avdije Avdića, koji su objavili kapitalna djela iz ove oblasti. Međutim, njihovi istraživački projekti bazirali su se na fenomenu „iseljavanju“ (pod raznim okolnostima), posebno zbog političkih pritisaka i spašavanja golog života. Ali, nakon objavljivanja tih djela, ovi autori nisu pratili gdje su se ti bošnjački muhadžiri stacionirali u Turskoj i kakva je njihova dalja sudbina.

Zacijelo, srpsko-crnogorska agresija na Bosnu i Hercegovinu, kao i velika presija u Sandžaku, od strane službenog Beograda i Podgorice, podstakla je nova iseljavanja – novi muhadžirluk i **novi egzodus Bošnjaka**. Dakle, došlo je do novog talasa iseljavanja Bošnjaka, kako prema Turskoj, tako i prema zemljama Zapada. To je značajno pobudilo emocije kod Bošnjaka u Turskoj, čiji su

djedovi rođeni u ovoj „obećanoj“ zemlji, ali su srećom, s koljena na koljeno, sačuvali sjećanje i donekle jezik, što je značajno utjecalo na zbrinjavanje i prihvatanje muhadžira iz Bosne u Turskoj, kao i prikupljanje pomoći za odbranu Bosne i Hercegovine od agresora.

O ovim pitanjima do 90-ih godina samo se šaputalo, a godine su prolazile i prolazile. Kao urednik Revije *Sandžak*, početkom 90-ih (1993), dobio sam kultnu nagradu Saveza pisaca Turske za „Ratni esej o Bosni“. Pored plakete (u paket nagrade spadao je novčani dio, koji nisam primio), kao i 40-odnevno putovanje po državi Turskoj (iskoristio sam samo nepune dvije hefte, jer duže nisam mogao odsustvovati, zbog obaveza u Redakciji Revije *Sandžak*, i uopće prilika u regiji Sandžaku i okupiranoj Bosni). To su bili glavni razlozi, da nisam mogao prisustvovati glavnoj ceremoniji za ovu nagradu od koje sam mogao objaviti bar nekoliko knjiga i živjeti sa porodicom i Redakcijom barem par godina. No, takve su bile prilike. Bezbeli, preko Matice Bošnjaka Sandžaka, sa sjedišem u Novom Pazaru, s vremena na vrijeme, uspostavili smo i održavali kontakte sa jednim brojem istaknutih Bošnjaka u Turskoj. Međutim, kako našu instituciju ignoriraju vlasti Srbije i Crne Gore, za čiju djelatnost, bez

obzira na registraciju, kao i položaj i prava manjinskih naroda, ne izdvajaju ni jednog centa. Nismo mogli u novije vrijeme putovati u obećanu zemlju Tursku, kako bi održavali veze s Bošnjacima rasutim na razne strane.

Nosio sam se mišlju, da se ponovo vratim u Tursku i da obiđem brojne gradove i sela, da napišem znanstvenu studiju o kulturi Bošnjaka u Turskoj. Na to su me podsticale dvije vrsne spisateljice dr. **Šakira Ersoj** i publicistkinja **Razija Ersoj** (koje su bile porijeklom iz Akova / Bijelog Polja, porodica Darman), koje su obećavale da će istu knjigu prevesti na turski jezik. Isto tako, upoznao sam njihova vrlog brata biznismena **Muhameda Ersoja**, koji živi u Istanbulu. Valja spomenuti **Tarika Taru**, brata čuvenog biznismena **Šarika Tare** – ranije **Mekića** iz Kolašina i Nikšića, te posebno **Mahiju** hanumu **Ćilerdžić-Samandži**, istaknuta privrednica, vlasnik firme „Adrija“ i čuvena suvlasnica fabrike guma „Tigar“ (sestra inženjera Nihada **Ćilerdžića** iz Novog Pazara), kao i njena dva brata Muharem i Habib **Kilerdžić** – **Ćilerdžić** i sestra **Zakira Kilerdžić**, privrednica **Ajša Karadan**, **Zaim Akdemir** – **Škrijelj** iz Izmira, inače odselili iz Borošnice s Pešteri za Tursku. Biznismen **Muharem Balota**, vlasnik više hotela u Istanbulu i Rožaju, te **Sabrija** i

Bajram Ćatović, vlasnici fabrike u Pendiku, **Mesud Bilalović** sa Pešteri, **Hidajet** i **Hilmo Ugljanin** – **Sandžakli** iz Kučikoja – Istanbul. Zapaženo mjesto u savremenoj Turskoj našlo je ime profesionalog reprezentativca, internacionalca **Mirsada Jahovića**–**Turkoğlu**a i vokalne solistkinje **Emina Jahović** (Istanbul) (sina i kćerke poznatog dr. **Nusreta Jahovića**, a.r. iz Novog Pazara), te mlade juniorske odbojkašice, reprezentativke **Deriye Nokić Guć** (18 godina), kćerka **Šabana** i **Šener Nokić Guć**, čija se porodica doselila za Tursku 1968. godine, te funkcionera **Derneka** u **Bayrampaşı Rifata Zornića**, porijeklom iz Sjenice. Nadasve, posebnu motivaciju za rad na takvom projektu podsticao me je i bošnjački političar u Istanbulu **Refik Akova Sijarić** (7. 01. 1952. g. Akovo u Sandžaku). Primjera radi, u Pendiku već dugo vremena postoji bošnjački nogometni klub *Balkan Sport* i drugi *Yesli Bogler*, koji se takmiče u prvoj amaterskoj nogometnoj ligi u Istanbulu. Svakako, pregledanjem i analizom naših starih teftera iz Turske malo bi nam bilo i hiljadu stranica za pisanje knjige o Bošnjacima u Turskoj i navođenjem njihovih zanimanja. Ali se nadamo da će inženjer i publicist **Nihad Ćilerdžić** (21. 04. 1940), konačno objelodaniti svoju foto-arhivu knjigom, umjesto što

zabavlja publiku na televiziji starim fotografijama. Ali, godine su prolazile. U Sandžaku me je nosio poseban rad na *Enciklopediji Sandžaka* i promišljanju *Tokova bošnjačke filozofije*.

Poseban događaj u mom životu dogodio se 15. augusta, kada sam od publicista **Amira Hodžića** i **Mirsada Kalajdžića** iz Sarajeva dobio autorsko monumentalno djelo *Bošnjaci u Turskoj*, dok je još bilo vruće iz štamparije. To je i ključni razlog da sam se odmah poduhvatio posla iščitavanja djela i pisanja osvrta, a sve u cilju da se u Novom Pazaru, Sarajevu i Istanbulu organiziraju stručne rasprave i simpoziji na ovu temu, kako bi se objavio jedan pozamašan zbornik radova o istoj problematici.

Ko su autori ovog djela? Koje su njihove reference? Šta su autori ostvarili ovim djelom? Autori su publicisti Amir Hodžić i Mirsad Kalajdžić. Njihova imena Bošnjaci u Turskoj dobro su upamtili, a to trebaju učiniti i Bošnjaci iz čitava svijeta, jer su zapaženo doprinijeli rasvjetljavanju porijekla, života i rada Bošnjaka na prostorima turske države, nekad i sad.

Riječ dvije o autorima

Amir HODŽIĆ (Vogošća, 06. II. 1950.), publicist je i glavni urednik

Novinske agencije MINA. Završio je Gazi Husrev-begovu medresu i diplomirao studije žurnalistike na Fakultetu političkih nauka Univerzitet u Sarajevu. Novinarstvom se bavi od studija, početkom 70-ih godina. Od završetka studija pa do kraja 1994. radio je kao novinar i urednik u Radio Sarajevu, odnosno Radiju BiH. Dobitnik je više novinarskih nagrada i priznanja među kojima su nagrada za najbolja radiofonska ostvarenja u programu Radio Sarajeva 1977. godine, prva nagrada Radio Sarajeva za najbolja programska i razvojna ostvarenja 1984/85. godini i druga godišnja kolektivna nagrada Udruženja novinara BiH 1979. godine. Učestvovao je na više međunarodnih skupova i seminara: studijsko putovanje balkanskih novinara u Maleziji, seminar u Kairu u organizaciji Novinske agencije MINA, međureligijski i multikulturni dijalog „Mediji i religija“ u organizaciji Konrad Adenaur Fondacije, Kadenabi (Italija) i dr.

Autor je putopisa s hadža *Bošnjaci s Predsjednikom na hadžu* 1994. Trenutno je direktor Novinske agencije MINA. Objavljuje tekstove u više različitih časopisa, publikacija i novina.

Mirsad KALAJDŽIĆ, publicist, rođen je II. 01. 1967. godine u

Kamenici, općina Zvornik, gdje je zavšio i osnovnu školu. Nakon što je zavšio Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, počinje raditi kao imam u džematu Kula Grad, Zvornik. Vršeci poslove imama, uporedo upisuje FIN u Sarajevu na kojem je diplomirao 12. 09. 2002. godine. Od otvaranja Ureda Rijaseta IZ-e BiH u Turskoj, radio je na poslovima sekretara Ureda, te glavnog imama za Istočnu Trakiju, a od 12. 12. 1997. godine do 20. oktobra 2009, gotovo punih dvanaest godina je radio kao glavni imam-koordinator spomenutog Ureda. Na prestižnom Istanbulskom univerzitetu Marmara magistrirao je 18. 12. 2006. godine na Odjelu za historiju islama i islamsku umjetnost na temu: „Carske džamije u Bosni i Hercegovini iz Osmanskog perioda“. Aktivno je sudjelovao na više naučnih simpozija u zemlji i izvan nje – domaćeg i internacionalnog karaktera. Objavljuje radove na bosanskom i turskom jeziku. Na sjednici Rijaseta IZ-e u BiH, održanoj 20. oktobra 2009. godine, izabran je za rukovodioca Ureda za bošnjačku dijasporu.

Struktura knjige

...U Yildirim mahali nema starih muhadžira. Doseljivali su se uglavnom šezdesetih i sedamdesetih godina, naročito iz Sandžaka, bježeći od Rankovićevih represalija. Dosta ih

je iz BiH čiji se dolazak veže za 1992. godinu, početak agresije. Tako je ovdje dospjela i Azra iz Zvornika. Nakon smrti muža živi sama. Izdržava se radeći u imućnijim turskim porodicama. Od doseljavanja još nijednom nije bila u BiH, mada ima sestru koja živi u Sarajevu. Neodlučna je, da li se vratiti ili ostati. (str. 115).

Djelo *Bošnjaci u Turskoj* bez sumnje je složeno i zahtijeva razmišljanje i raspravljanje o raznim fenomenima, posebno o iseljavanju Bošnjaka iz Bosne, Sandžaka, Crne Gore, Srbije, Kosova, Albanije, Makedonije u Tursku. To pitanje podrazumijeva ne samo rad na terenu, već obilaženje raznih instituta i arhiva u zemlji i inozemstvu. Zato je ovo djelo povod da se postave razna pitanja u cilju traženja novih odgovora.

Jedno od ključnih pitanja jeste statističko pitanje, koliko Bošnjaka je pronašlo sebe u novoj domovini u Turskoj? Na ovo pitanje teško je odgovoriti. Razni sagovornici ističu da u Turskoj ima između šest do deset miliona Bošnjaka. To je ipak velika brojka, bilo da se polazi od prve ili druge cifre, jeste pozamašan statistički zahtjev da se odgonetnu i istovremeno objelodane talasi iseljavanja, počev od austrougarske okupacije Bosne 1878. nakon Berlinskog kongresa. Od toga dana Bošnjaci su intenzivno krenuli u muhadžirluk,

nisu pristali da žive u neislamskoj zemlji. Prva iseljavanja, kako kažu autori ove knjige, krenula su iz Bosne i Hrvatske, a zatim početkom XX stoljeća i za vrijeme balkanskih ratova i Prvog svjetskog rata kreću masovna iseljavanja iz Sandžaka. Bošnjaci su na razne načine i pješice i konjskim kolima išli u sve krajeve Turske.

Autori su u rasponu sedam-osam godina u više navrata posjetili Tursku i tom prilikom otkrili razne mozaike življenja Bošnjaka daleko od svoje postojbine Bosne i Sandžaka, tako da su bosanski i sandžački muhadžiri velika tema raspadanja velikog Osmanlijskog carstva, kao i žestoke evropske diskriminacije prema pripadnicima islama. Interesantno, autori su susreli brojne ličnosti, koji su prenijeli utiske svojih djedova i očeva o razlozima iseljavanja, kao i o načinu življenja, kako su se snašli i stacionirali u Turskoj i kako danas žive. U tom kontekstu, pisci su zabilježili brojne paradigmatične sudbine, kao i konzervirani jezik Bošnjaka iz tog vaktva koji ilustrira način njihova života i mišljenja.

Bezbeli, ova monografija pomoći će svim naučnim istraživačima da preko reportaže i putopisa razviju dokumentarnost ovog fenomena. Kao takva, knjiga pobuđuje interesiranje za kulturno-historijski fenomen Bošnjaka,

koji danas žive u Turskoj i kojih ima mnogo više nego u matičnoj domovini, u Bosni i Sandžaku. Najzad, šta čini sadržaj ove dragocjene publikacije?

Pored Predgovora (koji je za ovu priliku napisala **dr. Bisera Suljić-Boškailo**, sandžačka spisateljica i profesorica Univerziteta u Novom Pazaru), zatim Uvodnog pristupa o Republici Turskoj, zatim Izvoda iz recenzije, ovo djelo sastoji se iz sljedećih naslova. **Ankara** – Polatli, Ćimendžeiz, Ordekgolu, Fevziye, Bosanska mahala u Ankari, Vejsil i Džemo – Zašto su odselili, U rodnom gradu roditelja; **Goldžuk i Nide** – Yeşil Gölcü, Aktaş, Uluuç (Uluğağaç), Yesilhisar, Baškoy, Novi Baškoy; **Kirklareli** – Demirkoy, Trula (Hamdibey), Igneada, Žal za Sarajevom, Balabankoy, Gokyaka (Maglovita), Aksidžim, Balkaya, Ćanakale (Ćanakkale), Ćataltepe, Nusretiye, Kalafat koyu, Iz Kalafeta u Srebrenicu, Hadži Salih Sert-Husetić u 80. godini prvi put je u Bosni; **Bursa** – Inegol, Tuzla (Inayet), Esenkoy, Turankoy, Prvi put u Bosni, **Izmir** – U derneku, Kod konzula Baysaka, Halilbeyli, Izlet u Burhaniyu, Kučukoy, Šejtan sofras (Şeytan sofrasi), Džunda, Gomeć, Burhaniye; **Istanbul** - Kazivanje Huseylina Kansua, Alibeykoy, Da sam Bog do ostala sa svojim narodom, Mustafa, sarajevski student, u Pendiku, Misli u Zakalju, Dernek

u Pendiku, Bosansko prezime, Gdje god kreneš Bošnjaka sretnoš; **Adapazar** – Dobročinitelji – vakifi, Škola Nejre Begović, Uzorna porodica hadžije Ismaila Kambera; **Duzdža** – Kao beba donesena u Tursku, Omer profesor, Jusuf doktor, Susret u džamiji u Duzdži, Akyazi, Stogodišnja Hasiba, Na džumi u Adapazaru, Behija Čark predsjednica Derneka, S Muzaferom Gunešom u Deirmenendžiku, Odlazak u Muzaferovo selo, Čaykišla, **Karamusel** – Djeca „ne umiju zborit” bosanski; **Sivas** – Ahmet se prisjeća i svoga djetinjstva u Sivasu, Na kurdskej svadbi u Meyremani, U Derekoyu, Armutçayır, Karagol, Burhankoy, Dendil, Tekmen, **Adana** – Oživljavanje bosanskog jezika, Bošnjaci i Arnauti u selu Unludže, „Turčija je jena na dunjaluku“, „Piši surgit, ja žurim“, U selu Harnitbegovo Čoše, Hućumet im dao zemlju i kuće, Na džumi u Čuprijskoj mahali, U kući Ahmeta Yaşayana, Godišnji susret Bošnjaka u Derneku u Adani, Rodbinu nije nikad vidjela, Pored Tare sjedili, Ne zna gdje je dedin mezar, Bošnjaci odlični muževi, Ako bude kismet, otišli bi u Sandžak, Terdžuman Hanefija, „Šta turčijaš, pričaj bosanski“.

Knjiga je ilustrirana raznim mapama i fotografijama, sagovornika, kao i kvartova i gradova u kojima Bošnjaci u Turskoj žive.

Priznanje za autore

(Riječi recezenata i autora predgovora)

Ovdje ćemo iznijeti nekoliko interesantnih zapažanja referentnih pisaca, koji su stali iza ove knjige i preporučili je javnosti:

1. „Prvo treba odati priznanje autorima na naporu koji je bilo nužno uložiti kako bi se, ne samo otputovalo u stranu zemlju (Tursku), nego i obišlo brojna mjesta (sela i gradove), u njima pronašli potomci Bošnjaka koji su se tamo odselili uglavnom prije stotinu i više godina, obavilo sa njima veoma interesantne razgovore i tako prikupilo građu za ovaj rukopis.

Drugo, imajući u vidu da u Turskoj živi uistinu brojna bošnjačka dijaspora, prema nekim procjenama ima ih više nego što ih trenutno živi u matičnoj zemlji Bosni i Hercegovini, ovaj tekst može biti dragocjen kako za dalja istraživanja, tako i za uspostavljanje različitih vidova saradnje, posebno u oblasti kulture i obrazovanja između BiH i Turske.“, napisao je, između ostalog, u svojoj recenziji, za ovo djelo sociolog **prof. dr. Jusuf Žiga**.

2. „Povijesno trajanje Bošnjaka na balkanskim prostorima jeste stalno trpljenje nesreće, a to znači stradanja i muke u svakom naraštaju. Nije moguće naći razdoblje u historiji tog naroda u kojem oni

nisu ubijeni, progonjeni, pljačkani i ponižavani...

Knjiga *Bošnjaci u Turskoj* autora Amira Hodžića i Mirsada Kalajdžića jeste vrijedan doprinos novim saznanjima o iseljavanjima Bošnjaka u Tursku iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije i Balkana uopšte.

Pisana laganim i jasnim novinarskim stilom ova knjiga se čita u dašku. U njoj kroz kazivanja – od kojih su neka potresna i emotivna – današnjih stanovnika Turske, čiji su se preci doselili s prostora Balkana, saznajemo zašto su se ti ljudi iselili, s kakvim nedaćama su se susretali, kako su bili primljeni u novim sredinama, a i kako danas žive njihovi potomci. Značaj ove knjige je, između ostalog, i u tome što saznajemo o običajima, jeziku, kulturi i drugim osobenostima koje su ponijeli sa sobom, a koje su nekada krasile život ljudi na ovdašnjim prostorima. Poseban značaj ove knjige jeste u činjenici da će ona obiljem raznovrsnih informacija pomoći u njegovanju kolektivnog pamćenja u historijskoj i metahistorijskoj ravni bošnjačke tradicije. Knjiga je zato i podsticaj za istraživanja tog blaga i pisanje novih knjiga...“, napisao je, između ostalog, za ovo djelo, drugi recezent **prof. Mehmedalija Hadžić**.

3. Zatim, u **Predgovoru** san-

džačka spisateljica **dr. Bisera Sulić-Boškailo**, između ostalog kaže:

„... Sresti ćemo u ovoj knjizi i dio izbjeglica iz BiH, koji je spašavajući glavu od agresije 1992. naišao na gostoprimstvo u Turskoj, gdje su se odlučili ostati zauvijek. Tako danas u Turskoj, odnosno na periferiji Burse, nailazimo na natpise firmi kao „Sead and Senad“. Sead je prije rata bio inženjer u Šipadu i ovdje je odlučio ostati jer je, kako kaže, sa 33 godine života sve imao i ostao preko noći bez ičega. 'Ne želim da mi se to ponovo desi u životu i zato sam odlučio ostati ovdje.' Takav slučaj je sa mnogim drugim.

Danas Bošnjaci žive na 80% teritorije Republike Turske. Za razliku od ranijeg perioda, danas se kod Bošnjaka u Turskoj počinje buditi svijest o vlastitom identitetu. Ko su i odakle su? Svakim danom otvaraju se i formiraju nova udruženja – derneći, a jedna od krovnih je Federacija kulture BiH u Turskoj.

U dernećima se Bošnjaci sastaju, pomažu, organiziraju kulturne sadržaje, obnavljaju bosanski jezik.

Za razliku od gradova, u selima su 'kahve' jedina mjesta društvenog okupljanja. Iako ih zovu kahve, u njima se uglavnom pije čaj pa bi prikladniji naziv bio čajdžinice. U njima i danas sjede samo muškarci.

Čitajući knjigu *Bošnjaci u Turskoj*,

srest ćete slike različitosti života našeg čovjeka, od mjesta do mjesta, jer Bošnjaci su se različito snašli. Jedni su bogatiji, drugi siromašniji. Pojedini su izuzetno bogati i na visokoj društvenoj ljestvici. U selima se nailazi na materijalno šarenilo – od zemljanih kuća do onih najluksuznijih na kojim su satelitske antene i solarne ploče. No, svima je san Istanbul, kao i većini Turaka.

Ova knjiga nije naučno djelo, ona je zbir novinarskih reportaža i putopisa pomiješanih s tekstom dokumentarnog karaktera. Riječju i slikom, knjiga čitaocu vodi u turski dio Trakije, u Anadoliju, Istanbul, Ankaru, Adanu i brojna mjesta u njihovoj okolini. Veliki je to prostor i za ovaj projekat je trebalo puno i vremena, i zalaganja. Da bi došlo do realizacije ove knjige, autori su od 2008. do kraja 2013. u prosjeku putovali dva puta godišnje u Tursku. Putovali su avionom, iznajmljivali automobile, često su ih domaćini prevozili iz jednog u drugo mjesto. Tako su obišli sve regije u kojima žive Bošnjaci. Često su to bila naporna, iscrpljujuća putovanja, kako nam kažu, ali želja da što više upoznaju i uđu u pore života Bošnjaka u Turskoj, nadmašivala je zamor. Spavali su nekad u hotelima, nekad u vakufskim musafirhanama, dernecima te u porodičnim domovima. I tako

su obišli sva veća područja, sela i gradove gdje žive bošnjačke porodice, od oblasti Kirklareli na sjeveru do Adane na krajnjem jugu Turske. Bili su u Ankari i njenoj okolini, Kajseriju, Nidi, Sivasu, Adapazaru, Duzdži, Karamurselu, Istanbulu i ono što ih je, kako kažu, posebno dojmilo jeste ljubav koju Bošnjaci nose u sebi prema rodnim krajevima svojim predaka, jezik koji čuvaju, a to je onaj kakvim se u Bosni i Hercegovini i Sandžaku govorilo prije više od stotinu godina. Bošnjaci čuvaju stare običaje, usmenom predajom pamte i prezimena, mada su dolaskom u Tursku svi dobili nova prezimena. Autorima nije bilo lahko, ali su sa zadovoljstvom sve ovo odradili, jer, kako ističu, dirljivi su to momenti susreta s našim ljudima u Turskoj koji se iskreno raduju svakom susretu s ljudima iz područja odakle vode porijeklo i trude se da pokažu pravo gostoprimstvo. To ilustrira najbolje primjer iz jednog sela u okolini Ankare. Napuštajući ga, autori su sreli seoskog muntara. Kada saznaje ko su i odakle su Amir i Mirsad, on ih moli da sačekaju trenutak kako bi im iz svoje kuće iznio hljeb koji mu je supruga pripremila da on ima za dva dana dok se ona ne vrati od kuće iz Ankare. Musafiri su preči od njega i zato im nudi da ponesu za put hljeb koji je bio njemu namijenjen.

Kod Bošnjaka u Turskoj je veoma izražena solidarnost i međusobno pomaganje. To je od posebnog značaja bilo prilikom doseljavanja. Oni koji su ranije doselili i donekle se snašli pomagali su novopridošlim. Tako mnogi spominju ime Šarika Tare, veoma bogatog Bošnjaka koji ih je mnogo zapošljavao u svojoj građevinskoj firmi kako bi im pomogao. Bošnjaci koji su se nastanili u gradovima bolje ekonomski stoje, za razliku od onih na selima. Međutim, u gradovima su se više asimilirali, slabije znaju jezik, manje su sačuvali običaje. Oni su u gradovima raštrkani, mada u nekim gradovima kao u Istanbulu (Pendik i Bayrampaša) ima mahala u kojima su oni u većini pa su u tim sredinama više očuvali i običaje i bosanski jezik. Ima veoma uspješnih Bošnjaka na raznim pozicijama, najviše u politici i vojsci, ima načelnika općina, državnih službenika, profesora na univerzitetima.

U ovoj knjizi srest ćemo na hiljade imena. Ovdje su zabilježene i njihove životne sudbine. Bio je to pravi egzodus i odlazak u neizvjesnost onih koji su prvi krenuli u Tursku. Slušajući ta njihova kazivanja, i mi ćemo se kao i sami autori vratiti stihovima pjesnika Alekse Šantića: **Ostajte ovdje!** Kamo sreće da su mnogi od njih poslušali i ostali, reći ćete čita-

jući ovu knjigu koja je podijeljena prema regijama, odnosno većim centrima koje su autori posjećivali: Ankara, Istanbul, Adapazar, Sivas, Kajseri, Kirklareli...

Na kraju ovo djelo je veliki početak otrgnuća od zaborava jednog dijela bosanskog tkiva, ovo je početak 'otpisivanja Bošnjaka' koji su morali napustiti svoju Maticu...“

Završno slovo

„... Osim u gradu Sivasu Bošnjaci žive u selima Kayadibi, Derekoy, Armutçair, Karagol, Burhan, Dendil i Tekmen. Sivas je grad i sjedište istoimene provincije. Nalazi se u istočnom dijelu centralne Turske, a u srcu Anadolije. Smješten je na 1278 metara nadmorske visine u dolini rijeke Kizilirmak. To je trgovački i industrijski centar tog dijela Turske. Ima 318 hiljada stanovnika.

Od Istanbula je udaljen oko 800 kilometara. Avionom se stiže za sat vremena, a autobusom za 13 sati. Avionska karta u jednom pravcu košta 130 TL (oko 100 KM), autobuska nije puno jeftinija, pa se zato mnogi odlučuju na putovanje avionom.

Na aerodromu u Sivasu dočekuje nas Ahmet Koseoglu sa sinom Sinanom. Prilikom upoznavanja Ahmet jedva progovara poneku bosansku riječ a Sinan ne zna ni jednu. Mada je gotovo dječaćkog

izgleda, Sinan ima 26 godina i asistent je na Fakultetu za geofiziku u Sivasu. Njegov otac Ahmet je mašinski inženjer i zaposlen je u Gradskom vodovodu. Ahmet se hvali da mu je i kćerka Šerifa, koja nosi ime njegove majke, također magistar ekonomije. Ahmetova supruga je 'Turkuša', pa najvjerojatnije zbog toga Sinan i Šerifa ne znaju bosanski. Njihov maternji jezik je ipak turski. I Ahmet je tako zaboravio bosanski jer je sa suprugom morao razgovarati na turskom.“ (str. 175–176)

Sticajem okolnosti, jedna plamenita ideja autora A. Hodžića i M. Kalajdžića urodila je plodom, da su oni svoja studijska putovanja, uz pomoć Rijaseta IZ BiH, uspjeli da plodotvorno ostvare i da objave svoje susrete sa Bošnjacima u Turskoj, što je više od knjige. Jasno, smisao knjige jeste u tome da povezuje ljude i zato buduća rasprava o Bošnjacima u Turskoj i u drugim zemljama svijeta ne može početi niti se zamisliti bez utisaka i prisustva spomenutih autora. Nadajući se da će do takvog skupa uskoro doći, to će biti prilika da se pripreme nova izdanja ovog djela.

Iz djela *Bošnjaci u Turskoj*, čitatelji mogu više saznati o našim porodicama, školovanju i običajima u kojem su autori na veoma interesantan način, poput legendarnog putopisca **Evlije Čelebije**,

opisali detalje o obrazovanju, kulturi, tradiciji, merhametu i uopće o njihovu životu, što predstavlja potpuno novi izazov za jezikoslovce koji bi mogli izvesti istraživanja da prouče autentičan i konzerviran bosanski jezik s kraja XIX i početka XX stoljeća. Od inženjera **Nihada Čilerdžića** i **Mahita Ibrahimovića** (1957), koji živi na relaciji Novi Pazar – Istanbul, saznajemo podatak da su njegovi bliski srodnici koji žive u Turskoj zatražili i dobili državljanstvo R. Srbije (koja je za razliku od Crne Gore i Bosne i Hercegovine, prva riješila pravno pitanje posebnim Zakonom). On podsjeća na činjenicu da je njegova sestra Mahija Kilerdžić – Čilerdžić bila u delegaciji R. Turske s predsjednikom države **Abdulahom Gulom** 2010. godine u posjeti službenom Beogradu. Tom prilikom, predsjednik B. Tadić na ceremonijalan način uručio je osnovne dokumente (ličnu kartu i pasoš) gospođi Mahiji, s obzirom da je već bila upisana u Matične knjige općine Stari Grad u Beogradu. Naravno, ovakih primjera ima bezbroj u Novom Pazaru, Tutinu, Sjenici, Prijepolju, Priboju i Novoj Varoši. Interesantno da Crna Gora i Bosna i Hercegovina kasne za Srbijom u donošenju Zakona o dvojnem državljanstvu, kako bi Bošnjaci iz Turske, koji su se prisilno iselili u posljednjih 135

godine, povratili svoja građanska i imovinska prava. Napominjemo da Bošnjaci iz Turske zapaženo pomažu razvoj Novog Pazara i redovno se odazivaju na pozive ovog grada povodom obilježavanja značajnih datuma. Pored toga, valja napomenuti da je i sam pisac ovih redova došao do saznanja o svojim rođacima u Čanakalima u Turskoj. Njihovi preci pošli su iz Sandžaka u odredima Đurumija, koji su se borili za opstanak Turske u najtežem vremenu 1915. godine. Mnogi od njih nikada se nisu vratili.

Najkraće rečeno, ovakva ideja objavljivanja autorskog djela Amira Hodžića i Mirsada Kalajdžića *Bošnjaci u Turskoj* predstavlja izuzetan čin u kulturi Bošnjaka danas. Vjerujem da bi se tako i uzvišenije izrazio jedan akademik dr. **Smail Balić**, da je živ autor prve kapitalne knjige *Kultura Bošnjaka* (Beč, 1973). Zato, slobodan sam pozvati sve naše stvaraocce, novinare i publiciste, istraživače, da krenu putem Hodžića i Kalajdžića i da objave nove detalje o Bošnjacima u Turskoj, što će poslužiti autorima za neko novo kapitalno izdanje. Prema tome, da zaključimo, potrebno je organizirati stručne okrugle sastanke i simpozije o ovom djelu u interesu postizanja jedinstva Bošnjaka na našim prostorima.

Urednik knjige je publicist

Mustafa Prljača, a za izdavača potpisuje **Mesud Smajić**, recenzenti prof. dr **Jusuf Žiga** i prof. **Mehmedalija Hadžić**. Iza ove knjige stoji Rijaset IZ u Bosni i Hercegovini. Sva prava su pridržana. Ovaj projekt, kao što smo i naglasili, podržavaju i prethodni i sadašnji reisu-l-ulema dr. **Mustafa-ef. Cerić** i mr. **Husein-ef. Kavazović**. Monografija *Bošnjaci u Turskoj* zaslužuje širu diskusiju, ne samo protokolarno-marketingne promocije, već i otvorenu diskusiju preko okruglih stolova, počev od Sarajeva, Novog Pazara, Istanbula i drugih gradova koji to nalaze za shodno, kako bi se izgradio kapacitet što većeg broja znanstvenih istraživača, koji bi mogli poći na teritorije predivne zemlje Turske, gdje su Bošnjaci u posljednjih 130 godina našli utočište, obećanu zemlju (iz koje su se rijetki javljali i ponovo vraćali u zavičaj) i sačuvali svoj identitet, kulturu, i donekle jezik, običaje i posebno vjeru, bez obzira što su im turske vlasti promijenile prezimena.

Zacijelo, ovo djelo daje povoda da rukovodstvo **Svjetskog bošnjačkog kongresa** treba razmišljati o organiziranju godišnjih susreta Bošnjaka iz Turske, Bosne i Hercegovine, Sandžaka i drugih država i regija. Prijedlog Matice Bošnjaka Sandžaka da je takav skup moguć sredinom augusta

u Delimeđe (nedaleko od Novog Pazara, Tutina i Sjenice), na Pešterskoj visoravni, kraj jedne od najljepših džamija u Evropi, gdje ima značajan prostor za parking, kao i održavanje ljetnje škole prijateljstva i jezika, što bi povećalo interesiranje da ova manifestacija bude tradicionalna.

Iz svih navedenih razloga, slobodni smo preporučiti svim Bošnjacima i bibliotekama u Bosni, Sandžaku i Turskoj, da knjiga autora Amira Hodžića i Mirsada Kalajdžića *Bošnjaci u Turskoj* nađe

mjesto, jer podstiče na sjećanje i povezivanje Bošnjaka.

(Novi Pazar, 20. 08. 2014. g.)

Prof. dr. Šefket KRČIĆ*

* Autor je redovni profesor Univerziteta u Novom Pazaru, bivši profesor Univerziteta Crne Gore i gostujući profesor na više univerziteta u okruženju. Predaje filozofiju, filozofske discipline i metodologiju. Obavlja funkciju predsjednika Matice Bošnjaka Sandžaka i glavni je urednik *Enciklopedije Sandžaka*.